



YAZMA ESERLERİN MARC TABANLI NİTELENMESİNE TERMINOLOJİK YAKLAŞIM

TERMINOLOGICAL APPROACH TO MARC BASED
QUALIFICATION OF ISLAMIC MANUSCRIPTS

Hakan ANAMERİÇ

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, anameric@ankara.edu.tr,
hakananameric@gmail.com

Fatih RUKANCI

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, frukanci@gmail.com

Öz

Yazma eserlerin nitelenmesi yalnızca kaynak türüne özgü terimlerin bilinmesi ve kullanımını gerektirir. Bu terminolojinin yurtiçi ve dışı kullanımlarında bazı hata ve eksiklikler görülmektedir. Bu hata ve eksiklikler ülkemizde yanlış çeviri, alanla ilgili terminolojiye hâkim olmama ve İslami bilgi üretim - aktarım geleneğinin/sürecinin bilinmemesinden kaynaklandığı açıktır. Söz konusu nedenlerden dolayı yapılan hatalı ve eksik uyarlamalar, yazma eserlerimizin nitelenmesinde ciddi çelişki ve sorunlara neden olmakta, eserlere erişimi kısıtlamakta ve uluslararası standartlara uygun "ulusal" bir standart oluşturmamıza engel olmaktadır. Bu çalışmada ülkemizdeki basılı ve elektronik yazma eser kataloglarında yapılan inceleme sonucunda belirlenen hatalı ve eksik kullanılan Machine Readable Cataloging (MARC) alanları ile Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları'na (Anglo-American Cataloging Rules II-AACR2-AAKII) yer verilmiştir. Bu uygulamalara ülkemizde genellikle kayıtlarını İngilizce yapan kütüphanelerde daha fazla rastlanılmaktadır. Söz konusu hatalı ve eksik kullanımların giderilmesi için konuyla ilgili yerli ve yabancı terminolojik kaynaklar incelenmiş ve terminolojiye yönelik bir dizi öneri sunulmuştur. Bu öneriler bilgi kaynaklarının nitelenmesinde öncelikli olarak tercih edilen üst veri standardı MARC'taki sıraya göre verilmiş, doğru kullanımına ilişkin kanıtlar/kaynaklar her alan için ayrı olarak çalışmanın sonuç bölümünden sonra listelenmiştir.

Abstract

The qualification of manuscripts requires only knowledge and the use of the terms specific to the source manuscript. There are some errors and omissions in domestic and external use of this terminology. These errors and deficiencies are obviously due to incorrect translation, lack of terminology regarding the field, and the fact that the tradition of Islamic knowledge production - transfer is unknown in our country. Erroneous and incomplete adaptations due to these reasons cause serious contradictions and problems in the characterization of our manuscripts, restrict access to works and prevent us from establishing a "national" standard in line with the international standards. As a result of the examination of the printed and electronic manuscript catalogues in our country. This study includes the Machine Readable Cataloging (MARC) fields and the Anglo-American Cataloging Rules (AACR2) which have been used erroneously and incompletely. This practice generally tends to be found more in libraries that register in English. In order to overcome these mistakes and incomplete uses, the related domestic and foreign terminological sources have been examined and a series of suggestions for terminology have been presented. These recommendations are given in the order of MARC as the preferred upper data standard in the nature of the information sources, and the evidence / sources of correct use are listed after the conclusion of the study separately for each field.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 20 Şubat 2017
Kabul edildiği tarih: 22 Mart 2017
Yayınlanma tarihi: 21 Haziran 2017

Article Info

Date submitted: 20 February 2017
Date accepted: 22 March 2017
Date published: 21 June 2017

Anahtar sözcükler

Yazma Eser; Yazma Eserlerin
Kataloglanması; MARC; Kataloglama
Kuralları; Yazma Eser Terminolojisi;
Üst Veri

Keywords

Manuscripts; Cataloging of
Manuscripts; MARC; Cataloging
Rules; Manuscript Terminology;
Metadata

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001503

Giriş

Yazma eserlerin kataloglanmasında çok farklı yaklaşımların olması birçok nedenden kaynaklanan karmaşık bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenlerden en belirgin olanı yazma eserin yazısını okuyabilen, konularını ve alt konularını anlayabilen yazma eserler üzerinde çalışma yapma yetkinliğine sahip kişilerin bu eserlerin kütüphanede sınıflanması ve kataloglanmasına ilişkin fikir yürütme hatta bu çalışmaları kendi alışkanlıkları doğrultusunda şekillendirme gayretleridir.

Gerek yazma gerekse basma eserlerin kataloglanmasına ilişkin uluslararası standartlar günümüzde yaygınlıkla kullanım alanı bulmakta ve bu sayede kütüphanelerarası işbirliği platformları ile herhangi bir kütüphanedeki bir bilgi kaynağı tüm dünyadan erişilebilir ve tanınabilir hale getirilebilmektedir (Pass 85-116, *Bibliographic Standards...*13 -117). Her kütüphane söz konusu uluslararası kataloglama standardı AAKKII - AACRII ile üstveri MARC'ta belirtilen nitelendirme alanlarını doğru anlayıp kurallarına uygun olarak tanımlayıp ve erişim bilgilerini girdiği zaman sahip olduğu bilgi kaynağına ilişkin erişim/kullanım sorununu çözebilecektir (Rukancı, Anameriç ve Tuzcu 341-351). Basma eserler için bu konuda çok fazla sorun yaşanmamasına karşın yazma eserlerin kataloglanmasında çok önemli yorum, uyarılma ve uygulama sorunları ile karşılaşmıştır. Bu sorunların çözüme kavuşması için hem MARC'ın hem de yazma eserlerin özelliklerinin çok iyi bilinmesi zorunludur. Ayrıca Batı yazmaları ve Doğu (İslami) yazmaları arasındaki kavramsal farklılıkların çoğu zaman kataloglama uygulamalarında göz ardı edilmesi ya da aynen uyarlanmaya çalışılması birçok hatalı yaklaşıma neden olmuştur (Witkam 1-2, Gacek, *Arabic Manuscripts...* x-xii, Rukancı, Anameriç ve Tuzcu 1-5). Dolayısıyla Doğu/İslam yazmalarına ilişkin terminolojinin MARC'ta hangi alanlar için kullanılabileceği tespitlerinin titizlikle masaya yatırılması gerekir.

Türkiye'de uzun yıllar yazma eserlerin kataloglanması [nitelenmesi] için çalışmalar sürmektedir. Bu çalışmaların büyük bölümü AAKKII ve MARC standartlarına uygun olarak yapılmıştır. Bilgisayar ve internet teknolojilerinin de gelişimiyle "nitelenmenin" yerellikten çıkarılmasını ve uluslararası platformlarda ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Yürütülen çalışmalar, söz konusu eserlerin uluslararası kullanıma açılması ve ortak kültür hazineleri olarak değerlendirilmesini de gündeme getirmiştir. Bu durum yazma eserler için de uluslararası standartların kullanılmasını gerekli kılmıştır. Basılı kitaplarla karşılaştırıldığında kendine has terminolojisi ile bir kitaptan "daha fazla" özelliğe sahip olan bu eserler için kullanılacak üst veri standardının belirlenmesi, nitelendirme ve bu eserlere erişim açısından oldukça önem taşımaktadır.

Bu çalışmada Doğu/İslam yazmalarının tanımlanmasına ilişkin bazı kavramlar ve bunların MARC'taki karşılıkları irdelenerek yorumlanmaya çalışılacaktır. Bu yorum, tespit ve uyarılmalar bugüne kadar yazma eserlerin kataloglanmasına dair önerilere ışık tutarak yanlış uygulamaları ortadan kaldıracaktır. Çalışma kapsamında ele alınan kaynaklar, Türk-İslam kültürü

senteziyle üretilmiş olan el yazması kitaplardır. Bilindiği gibi bu yazma eserlerin tüm türlerine ilişkin cilt kapağında son yaprağına kadar yapılan incelemelerde gerek eserin fiziksel özellikleri gerekse içeriğine dair tanımlama ve nitelermelerde kendine özgü bir terminoloji kullanılmaktadır. Bu terminolojinin uluslararası literatürde doğru anlaşılması hatta yurtdışındaki bu tür yazmaların tanımlamalarındaki yanlış kullanımların giderilmesi için terimlerin eserin hangi erişim ucuna dair bilgi içerdiğinin belirginleştirilmesi gerekmektedir. Terimlerin katalog kayıtlarında rastgele, belirli bir hiyerarşi gözetilmeden karmaşık bir bilgi yığını halinde verilmesi ise işi daha da zorlaştıran bir başka uygulamadır. Hem terimlerin doğru alanlarda kullanılması hem de belirli bir düzen içinde verilmesi kataloğu inceleyen araştırmacı için eser hakkındaki araştırma değerinin kolaylıkla anlaşılmasına ve eserin uluslararası platformlarda tanıtımına önemli katkılar sağlayacaktır.

1. Emeği Geçenler: Yazma eser nitelermesinde yazma esere mü'ellif dışında katkıda bulunmuş kişilerin nitelendiği 245(c) Başlık - Sorumluluk Bildirimi (Title Statement - Statement of Responsibility etc.)¹ uygulamada kullanılan ifadeyle emeği geçenler (contributors); kataloglama kuralları, MARC üst veri standardı uygulamaları, ISBD, OCLC, RDA gibi konuyla ilgili kural ve otoriteler bünyesinde 245(c) alanında derecelendirilmemiştir. Bu kişiler/emeği geçenler, ilgili MARC nitelme alanına esere yaptıkları katkılar ve buna karşılık aldıkları sıfatlarla nitelendirilmektedirler. Yazma eserler için emeği geçenler genellikle (contributors);

- a.** müstensih (copyist/calligrapher),
- b.** mütercim (translator),
- c.** hattat (calligrapher),
- d.** mücellid (binder),
- e.** müzehhib (gilder/artist)

şeklinde olabilmektedir. Bunlar dışında şârih (annotator), muhaşşi (commentator), telhis sahibi (epitomist), ta'likât sahibi, muhtasar sahibi kimi zaman da mütercim gibi sorumlular, esere açıklama, özetleme, genişletme, ekleme, yorumlama şeklinde özgün katkı yaptıkları için mü'ellif olarak kabul edilir ve buna uygun şekilde nitelenir. Bazı basılı ve çevrimiçi yazma eser kataloglarında emeği geçenler bölümüne esere doğrudan katkısı olmayan vâkıf (donor/foundation owner), eski sahip (former owner), bağışçı

¹ Bakınız; <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd245.html>

(subscriber), özellikle hadis kitapları için râvi (narrator) gibi bazı sıfatların kullanıldığı görülmektedir. Bu sıfatlar ne yazma ne de basılı kitaplar için birer emeği geçen (contributor) olarak kabul edilemez ve 245(c) alt alanında nitelenemezler. Bu sıfatlardan ancak erişimi kolaylaştırmak için 700 Ek Girişler - Kişi Adı (Added Entry - Personal Name) alanının isim (a - Personal Name) ve sıfatlarının (e - Relator Term) nitelendiği alt alanlardan ek giriş yapılabilir².

2. Te'lif Yeri ve Te'lif Tarihi: Yazma eserin üretildiği/yazıldığı şehrin, bölgenin -kimi zaman eğitim kurumunun- ve yazma eserin hangi tarihte yazıldığı/üretildiği tarihin girildiği alandır. Bu bilgilerin tespiti yazma eserin güvenilirliği ve doğruluğu açısından önemlidir. Burada “autograph” ifadesinin, “te'lif” veya “yazarın [el yazısı ile] imzası” yerine kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yazma eser terminolojisi içinde “autograph” terimi, yazma eserlerin genellikle ketebe, ferağ, mukabele, kıra'ât ve sema' kayıtlarında yer alan ve mü'ellifin söz konusu eserini, nerede, ne zaman ve kimin için yazdığını genellikle adı ile belirttiği bölümleri nitelendirmektedir. Bu nedenle autograph'ın, te'lif yeri ve te'lif tarihi terimlerinde kullanılması hem ifade ve terminoloji hem de anlam bakımından hatalı olmaktadır. Ayrıca autograph dışında İngilizcede yazma eserlerin kim tarafından yazıldığına ilişkin olarak kullanılan holograph ve signature terimleri de yer almaktadır. Bu kelimelerden autograph ve holograph, “yazarı/mü'ellifi” ve “imzayı” fiziksel/şekil olarak değil, içerik olarak değerlendirmek üzere kullanılmaktadır. Hatta yukarıda yazma eserlerde bulunan “kayıt” türleri ele alındığında holograph kelimesi “eserin baştan sona yazarı tarafından kaleme alınması, müsveddesinin çıkarılması” veya “eserin yazarı tarafından tebyiz edilmesi (temize çekilmesi)” anlamlarında da kullanılmaktadır. Holograph'ın bu şekilde kullanımı autograph'a göre daha yerinde

² Bakınız; **(a)** Gregory A. Pass. *Descriptive Cataloging of Ancient, Medieval, Renaissance, and Early Modern Manuscripts*. Chicago: Bibliographic Standards Committee, Rare Books and Manuscripts Section, Association of College and Research Libraries: American Library Association, 2003. 28-30, 89. **(b)** *Anglo-American Cataloging Rules Second Edition 2002 Revision*. 2002. 1.1F1-1.1F18 (1-15/1-18). **(c)** Title Statement <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd245.html>. **(d)** *ISBD International Standard Bibliographic Description Consolidated Edition*. 2011. 91-117. **(e)** *ISBD (A): International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian)*, 2006. **(f)** Bibliographic Standards Committee Rare Books and Manuscript Section Association of College and Research Libraries. *Descriptive Cataloging of Rare Materials (Manuscripts)*, 2016. 58-63. **(g)** *Yazma ve Eski Basma Kitapların Tasnif ve Fişleme Kılavuzu ve İslam Dini İlimleri Tasnif Cetveli*. Haz. Aziz Berker ve İsmet Parmaksızoğlu. İstanbul: [Maarif Vekâleti], 1958. 1-7. **(h)** Nebi Bozkurt. “Nakkaş”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 32. İstanbul: TDV, 2006. 323-326. **(i)** M. Uğur Derman. “Hattat”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 16. İstanbul: TDV, 1997. 493-499. **(j)** Nebi Bozkurt ve Nevzat Kaya. “İstinsah”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 23. İstanbul: TDV, 2001. 369-371. **(k)** Adam Gacek. *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers*. Leiden: Boston: Brill, 2009. 68, 75, 208-209, 238-240.

görülmektedir. Birbirine çok yakın olan bu iki kelime, yazma eser tam olarak incelenmeden ve yazma eser üzerinde bu bilgilerin alınacağı bölümler net biçimde deşifre edilmeden kullanılmamalı, neyi ifade edeceği doğru yorumlanmalıdır, çünkü söz konusu bölümlerden elde edilen veriler kullanılacak terimin “autograph”, “holograph” veya “signature” olup olmadığını belirleyecektir. Aksi halde bu durum ciddi çelişkilere yol açabilir. Bu açıklamalardan sonra “place of autograph” ifadesi, “te’lif yeri” terimini karşılamamaktadır. Bu kullanımın yerine “place of composition (yazı/tahrir)” veya “place of writing (yazı/yazmak)” ifadesinin kullanılması hem anlam hem de yapılan eylemi anlatmak açısından yazma eser terminolojisinde diğer öneriden daha kullanılabilir olacaktır. Te’lif tarihi, yazma eserin üretildiği tarihin kitabın yazıldığı takvim esasına göre yazılması gerekli alandır. Bu açıklamalar ve gerekçeler te’lif tarihi için de geçerlidir ve bunun için de date of autograph yerine “date of composition” veya “date of writing” terimlerinin kullanılması yerinde olacaktır.

Date of copyright ifadesinin yazma eserler için te’lifin yukarıdaki anlamları göz önüne alındığında “te’lif tarihi” ile ilgisi yoktur. Bu tarih, MARC’ın yayın yeri (a), yayınlayan (b)³ ve yayın tarihi (c) bileşenlerinden oluşan 260 Yayın, Dağıtım vb. Bildirimi Alanı (Publication, Distribution etc. (Imprint)⁴ ve Yapım, Yayın, Dağıtım, Üretim ve Telif Hakkı Bildirim Alanı (Production, Publication, Distribution, Manufacture and Copyright Notice)⁵ olan 260(c) ve 264(c) alanlarındaki üretim/oluşturulma/yazılma/çoğaltılma tarihi karşılığı kullanılması zaten yaygınlıkla görülen bir durumdur. Kullanımının “date of composition” veya “date of writing” şeklinde olması daha doğru olacaktır⁶.

³ Bakınız; *Anglo-American Cataloguing Rules Second Edition 2002 Revision*, 2002. 1.4C8 ve 1.4D9.

⁴ Bakınız; <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd260.html>

⁵ Bakınız; <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd264.html>

⁶ Bakınız; **(a)** “Composition” teriminin anlam ve kullanımı için bakınız; Adam Gacek. *The Arabic Manuscript Tradition: A Glossary of Technical Terms and Bibliography*. Leiden: Köln: Boston: Brill, 2001. 8, 28, 30, 45. **(b)** Adam Gacek. *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers*. Leiden: Boston: Brill, 2009. 75, 78, 82, 89, 265, 282, 334, *Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English*. 1-10. Baskılar, “compose” ve “composition” maddeleri ve eş anlamlıları. **(c)** Date of composition için bakınız; Adam Gacek. *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers*. Leiden: Boston: Brill, 2009. 37, 75, 89. **(d)** Library of Congress Rare Books and Manuscripts Collection’dan “place of writing” ve “date of copying” kullanım ile ilgili örnek yazma eser linkleri: <https://catalog.loc.gov/vwebv/staffView?searchId=7737&recPointer=1&recCount=25&bibId=17637870>, <https://catalog.loc.gov/vwebv/staffView?searchId=7750&recPointer=4&recCount=25&bibId=17042096>, <https://catalog.loc.gov/vwebv/staffView?searchId=7763&recPointer=18&recCount=25&bibId=19281518> <https://catalog.loc.gov/vwebv/staffView?searchId=7785&recPointer=19&recCount=25&bibId=19171168>

Yazma eserlerde 260(b) ve 264(b) kullanımı ile ilişkin örneklerde rastlanan sorumluluğu paylaşanlardan biri olan müstensih'in "yayıncı (publisher) - üretici (productor) - dağıtıcı (distributor) - imalatçı (manufacturer)" sıfatlarına karşılık gelecek şekilde hatalı kullanıldığı görülmüştür. 264(b) alt alanında belirtilen "üretici, yayıncı, dağıtıcı ve imalatçı ismi"nden kastedilen "tüzel kişiliktir". Bilindiği gibi gerçek kişiler eserin üretiminden oluşturulmasından sorumlu kişilerdir ve kataloglama kurallarına göre bu alanda nitelenemezler. 264(b) alt alanında girilen kişiler üretici ismi değil "yazma esere çoğaltma yoluyla (istinsâh) katkıda bulunmuş bir gerçek kişi", yani müstensih'tir (copyist). Müstensih üretici, yayıncı, dağıtıcı ve imalatçı adı bölümünde değil 245(c) Sorumluluk Bildirimi (Title Statement/Statement of Responsibility etc.)⁷ alt alanında adıyla beraber "(e) Müstensih" sıfatıyla nitelendirilmelidir. Ayrıca AAKK2-AACR2R 1.4C8 ve 1.4D9'a göre "unpublished items-basılmamış/basılı olmayan materyal" için 260(b) ve 264(b) alanında nitelendirilmemesi gerekmektedir⁸.

Söz konusu alanın terminolojik olarak hatalı/eksik kullanımına ilişkin bir diğer örnek; "264(a) Place of autograph is not exactly known (b)...(mü'ellif ismi)'s hand" şeklindeki kullanımdır. Bu kullanımın 264(a) ile ilgili olan bölümü, 1. maddede tartışılmıştı. 264(b) bölümünde kullanılan ifade hem kullanılan alt alan hem de Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları'na göre hatalıdır. Söz konusu MARC alt alanındaki 264(b) (mü'ellif adı)'s Hand şeklindeki ifadeler, "yayıncı (publisher) - üretici (productor) - dağıtıcı (distributor) - imalatçı (manufacturer)" biçimindeki sorumluları değil,

<https://catalog.loc.gov/vwebv/staffView?searchId=7811&recPointer=22&recCount=25&bibId=18925964>,

<https://catalog.loc.gov/vwebv/staffView?searchId=7825&recPointer=26&recCount=25&bibId=18504850>,

<https://catalog.loc.gov/vwebv/staffView?searchId=7825&recPointer=30&recCount=25&bibId=17854901>,

<https://catalog.loc.gov/vwebv/staffView?searchId=8398&recPointer=0&recCount=25&bibId=19001100>

Ayrıca bakınız; **(e)** "Place of transcription" Mohammed Ourabah Souahah and Mohamed Hassoun. Which Metadata for Ancient Arabic Manuscripts Cataloguing? *Proceedings of International Conference on Dublin Core and Metadata Applications*, 2001. 140-141; "place of writing" için bakınız; **(f)** *Anglo-American Cataloguing Rules Second Edition 2002 Revision*, 2002. 4.7B8.

⁷ Bakınız; <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd245.html>

⁸ Bakınız; **(a)** Mohammed Ourabah Souahah and Mohamed Hassoun. Which Metadata for Ancient Arabic Manuscripts Cataloguing? *Proceedings of International Conference on Dublin Core and Metadata Applications*. [2012]: 140-141 **(b)** Fatih Rukancı, Hakan Anameriç ve Kemal Tuzcu. *Yazma Eserlerin Bibliyografik Denetimi*. Ankara: Hyperlink. 355 (EK-1/1 ve 1/2) **(c)** *IASA Cataloguing Rules* <http://www.iasa-web.org/cataloguing-rules>. Publication, production, distribution, broadcast etc. and date(s) of creation bölümü). **(d)** Gregory A. Pass. *Descriptive Cataloging of Ancient, Medieval, Renaissance, and Early Modern Manuscripts*. Chicago: Bibliographic Standards Committee, Rare Books and Manuscripts Section, Association of College and Research Libraries, American Library Association, 2003. 36-37. **(e)** *Anglo-American Cataloguing Rules Second Edition 2002 Revision*, 2002. 1.4D8-1.4D9.

yazma eserin önemli ve ayırt edici özelliklerinden biri olan nüsha bilgisini/nüsha türünü ifade etmektedir.⁹ Nüsha bilgisi/nüsha türü, yazma eserin özgünlüğü/orijinalliğini, nadirliğini (ünik-unique) ve bazı durumlarda eserin maddi değeri ile ilgili ciddi bilgiler vermesi nedeniyle ayrı bir 500(a) Genel Not alanında nitelenmelidir. Burada kastedilen ifade büyük olasılıkla yazma eserin müellifi tarafından yazıldığıнын belirtilmesidir. Ancak bu bilgi, 264(b) de değil yukarıda belirtildiği biçimde 500(a) Genel Notlar alanında “in the hand of...(Müstensih adı)” şeklinde “Eser mü’ellif hattıdır”¹⁰ anlamıyla nitelenmelidir.

3. İstinsâh Yeri ve İstinsâh Tarihi: İstinsâh, nüshalaştırma yani çoğaltma anlamına gelmektedir. Eserin istinsâh yeri bilgisinin bulunması ve kayda geçirilmesi eldeki yazma eserin orijinali kadar güvenilir ve doğru olup olmadığı noktasında yazma eser katalogcularına/uzmanlarına fikir verecektir. Bu bilgi genellikle kitabın sonunda yer alan ferâğ veya istinsâh kaydında bulunabilmektedir. Bazı basılı ve elektronik yazma eser kataloglarında kullanılan “place of scribe” ifadesi anlam olarak “istinsâh yeri” terimini tam olarak karşılamamaktadır. Scribe, isim olarak “müstensih” anlamında kullanılmaktaysa da fiil olarak ve yazma eser terminolojisinde “istinsâh yeri” ve “istinsâh tarihi” terimlerinde anlam olarak yetersiz kalmaktadır. Ayrıca “scribe” kelimesinin fiil olarak çoğaltma/kopyalama anlamı yoktur. Scribe, belgenin orijinalini yazan/kaydeden kâtib/yazman anlamlarında kullanıldığı için kitabı çoğaltan/kopya eden anlamında kullanılan müstensih ile farklılık göstermektedir.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, “istinsâh (etmek)” için *copy, copying* teriminin önerildiği görülmektedir. Kelimenin sözlüklerdeki karşılığına bakıldığında “istinsâh” için *(to) copy* kelimesinin kullanıldığı görülecektir. Arapçada kopyalama-nüsha çıkartma-çoğaltma anlamında kullanılan fillerden türemiş isimler olan nâsîh, râkîm, kâtib, nâkil ve musâvvid kelimelerinin karşılığı da *copyist* terimidir. Bu açıklamalardan sonra istinsah yeri için *place of copying*, istinsâh tarihi için *date of copying* terimi/ifadesinin kullanılması daha doğru ve anlaşılır olacaktır.

Yazma eserlere ilişkin bir diğer tarih ve yer bilgisi de tercüme yeri ve tercüme tarihidir. Yazma eserler için oldukça önemli olan bu iki bilgi de

⁹ Yazma eserlerde “nüsha bilgisi” ile ilgili olarak bakınız;
http://www.yazmalar.gov.tr/elyazmaciligimiz_tr.php#3.2

¹⁰ Burada kullanılan örneğin İngilizce terminolojik karşılığı best-text (*codex optimus*)’tur.

yukarıda belirtilen MARC alanlarında yazma eser terminolojisindeki karşılıkları olan “place of transcription” ve “date of transcription” şeklinde kullanılmalıdır¹¹.

- 4. Yazmanın Fiziksel Oluşum Bilgisi (Materyal Türü Bilgisi):** Yazma eser kataloglarında görülen bir diğer hatalı kullanım ise eserin “yazma eser” olduğunu belirtmek için kullanılan ifade ve kısaltmalardır. Bunların çoğunlukla Ms. Codex, codex, ms. cod. biçiminde kullanıldıkları görülmüştür. Yazma eser terminolojimizde ve İslami bilgi üretim ve aktarım sürecinde yazma eserlerimiz için Batıdaki gibi fiziksel bir ayrıtılma ve adlandırma görülmemektedir. İslam yazmaları “yazma kitap/te’lif kitap/mahtût(a)” ve “risâle/mecmu’atu’r-resâ’il” olarak iki temel fiziksel türe ayrılmıştır. Yazma eserlerin içeriklerine göre türlerine ayrılması da bu fiziksel sınıflandırma ile ilgili değildir. Yanlış çeviri ve yorum nedeniyle hatalı uyarlanan kısaltma ve ifadeler tamamen Batı menşeli terimlerdir ve kendilerine has anlam ve kullanımları vardır. Örneğin; Ms. Codex ifadesinin yazma eserlerimiz için kullanımı hem anlam hem de fiziksel yapı olarak hatalıdır. Bu ifade; fiziksel yapı olarak bir veya daha fazla 24 tabakalık kâğıttan -quire/gatherings- oluşan kitap, içerik olarak ise “yazma din kitabı/dini eser”, “yazma hukuk kitabı” ve “yazma kanun külliyatı” anlamlarında kullanılmaktadır. Bu durumda söz konusu ifadenin yazma eserlerimizin fiziksel özelliğine karşılık gelmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca yazma eserin konusunun nitelenmesinde 650 Konu Ek Girişleri - Konu Terimi (Subject Added Entry - Topical Term)¹²’ne eklenecek konu ve alt konular da değişeceğinden kaydın konu ve yer numaralarında da değişiklikler olacak ve esere erişim sağlanamayacaktır. Ms. Codex, terim olarak yazmanın nasıl bir araya getirildiği ile ilgili fiziksel bir yapıyı adlandırmak için kullanılan özel bir terimdir ve özellikle Batı yazmaları için kendisi ile ilgili Ms. leaf/leaves, Ms. fragment(s), Ms. gathering(s), Ms. component part, ve Ms. composite codex gibi diğer terimlerle yakından

¹¹ Bakınız; **(a)** Adam Gacek. *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers*. Leiden: Boston: Brill, 2009. 14-17. **(b)** François Deroche. *Islamic Codicology: An Introduction to the Study of Manuscript in Arabic Script*. London: Al Furqan Islamic Heritage Foundation, 2005. 189. **(c)** Peter Beal. *A Dictionary of English Manuscript Terminology 1450-2000*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 29, 188. **(d)** Nebi Bozkurt ve Nevzat Kaya. “İstinsâh”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 23. İstanbul: TDV, 2001. 369-371. **(e)** Orhan Bilgin. “Ferâğ Kaydı”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 12. İstanbul: TDV, 1995.351-356. **(f)** Süleyman Mollaibrahimoğlu. *Yazma Eserler Terminolojisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007. 130-136.

¹² Bakınız; <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd650.html>

ilişkilidir. Bu nedenle önerimiz *Manuscript*, *Ms.* veya *Mss.* şeklinde kullanılmalıdır¹³.

- 5. Mürekkep [Türü]/Mürekkep Rengi:** Yazma eserlerin nitelenmesinde yapılan bir diğer hatalı kullanım, yazma eser metninde yazıda ve işaretlemelerde hangi renk mürekkeplerin kullanıldığının belirtildiği alan olan 500(a) Genel Notlar (General Notes)¹⁴ alanında “pen” ve “ink” kelimelerinin karıştırılmasıdır.¹⁵ Bu kullanımlarda “Pen”den (hat/yazı malzemesi) kastedilen yazma aracı ise kalem türü/kalınlığı ifadesine karşılık gelir ki bu bilgiye hiçbir basılı ve çevrimiçi yazma kataloğunda rastlanılmamaktadır. Yazma eser terminolojisinde kalem kelimesi kalınlıkları değişen yazı malzemesi anlamının yanı sıra “değişik kalınlıkta kalemlerle belgenin/kitabın/eserin içeriğine/önemine/kime yazıldığına bağlı olarak değişen yazı türü/hat çeşidi (script type/type of script)” anlamında da kullanılmaktadır. Bu bağlamda “pen” kelimesinin kullanımının her iki formu da hatalı olmaktadır. “Pen”den kastedilen mürekkep ise bunun “pen” değil, doğrudan “ink” kelimesiyle ifade edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yazma eserlerin fiziksel özellikleri ile yapılacak nitelermelerde ciddi yanlışlar olabilecektir. Yazma eser nitelermesinde kullanılan yazı türü (script type/type of script) ve mürekkep özellikleri (ink) alt başlıkları 500(a) Genel Notlar alanında nitelenmelidir¹⁶.

¹³ Bakınız; **(a)** Adam Gacek. *Arabic Manuscripts: A Vademecum for Readers*. Leiden: Boston: Brill, 2009. 62-64, 336. **(b)** Gregory A. Pass. *Descriptive Cataloging of Ancient, Medieval, Renaissance, and Early Modern Manuscripts*. [y.y.]: Bibliographic Standards Committee, Rare Books and Manuscripts Section, Association of College and Research Libraries, American Library Association, 2003. 53-54. **(c)** Bibliographic Standards Committee, Rare Books and Manuscripts Section, Association of College and Research Libraries, *Descriptive Cataloging of rare Materials (Manuscripts)*. American Library Association, 2003. 53-54, 143. **(d)** *Anglo-American Cataloguing Rules Second Edition 2002 Revision*. 2002. 4.7B1-4.7B8.

¹⁴ Bakınız; <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd500.html>

¹⁵ Yazma eserlerde notlar alanının kullanımıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız; Hakan Anameriç. “Yazma Eserlerin Kataloğlanmasında MARC Standardı ve 500 Genel Notlar Alanı ve Bileşenlerinin Kullanımı”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 55.2 (2015): 27-58.

¹⁶ Bakınız; **(a)** Hakkazâde Mustafa Hilmi Efendi. *Mizânu’l-hatt*. Der.: Abdülkadir Dedeoğlu. İstanbul: Osmanlı Yayınları, 2015. **(b)** [Gelibolulu Mustafa] Âli. *Menakıb-ı Hünerverân: Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*. Der. Müjgan Cunbur. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1982. 26-28. **(c)** Nihad M. Çetin. “Âklâm-ı Sitte”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 2. İstanbul: TDV, 1989. 276-280. **(d)** Ali Alparslan. *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*. 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015. **(e)** Annemarie Schimmel. *Islamic Calligraphy and Culture*. London: I.A. Tauris and Co. LTD, 1990. 10-35. **(f)** Mine Esiner Özen. *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*. İstanbul: [yayl.y.], 1985. 3, 32-33, 50, 66. **(g)** Mahmud Bedreddin Yazır. *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli Kısım I*. Yay. Haz. Uğur Derman. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1972. 86-104. **(h)** Mahmud Bedreddin Yazır. *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli Kısım II*. Yay. Haz. Uğur Derman. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1974. 164-169. **(i)** M. L. Swietochowski. “Drawing”. In *Encyclopaedia Iranica* VII/5. 2016. 537-547, 6 Ocak 2016 tarihinde <http://www.iranicaonline.org/articles/drawing> erişildi.

6. Kayıt Bilgileri, Kenar Notları ve Derkenâr: Yazma eser terminolojisinde hatalı kullanıldığı görülen bir diğer terim de “marginal notes”dur. Bazı basılı ve çevrimiçi kataloglarda bu ifadenin “kayıt bilgileri” karşılığı olarak kullanıldığı görülmektedir. Yazma eser terminolojisinde marginal notes (apostil) kelimesinin karşılığı dipnot, çıkma veya haşiyedir. Yazma eserlerin nüsha bilgisi, mü’ellifi ve diğer sorumluları (müstensih/hattât, mütercim), te’lif yeri ve tarihi, istinsâh yeri ve tarihi, tercüme yeri ve tarihi, eserin kime ithaf edildiği, esere kimlerin nerede ve ne zaman sahip olduğu, kime/hangi kuruma, ne şartla ve ne zaman vakfedildiği/bağışlandığı gibi oldukça önemli bilgilerin elde edileceği bu kayıtların yanlış çeviri ve yorumlama ile hatalı kullanılması gerçekten üzücü bir o kadar da endişe vericidir. Marginal notes, sayfa boşluklarına yazılan kenar notları/bilgileri olarak örneklenen kayıtlar, kenar notları değil yazma eserlerin belirli bölümlerinde -özellikle vikâye varakları, zahriye, hatime gibi- yer verilen ve yazma eserin nitelenmesinde önemli bilgiler veren/verebilen bibliyografik verilerdir. Kenar notları; derkenâr¹⁷, şerh¹⁸, hâşiye¹⁹-hamiş²⁰, ta’likât²¹, tecvîd, kıra’ât notları/işaretleri, fevâ’id vb.’dir. “Kenar notları”, “kayıt bilgileri” başlığı altında ele alınması gereken ve yazma eserin nitelemesinde önemli ipuçları verecek bilgilerdir. Marginal notes kelimesinden kastedilen yukarıda açıklanan ve örnekleri verilen “kayıt bilgileri”nin İngilizce karşılığı *statement(s)* olmalıdır. İlgili literatür incelendiğinde kayıt bilgisi türlerinin temellük kaydı - ownership statement-[bazen exlibris], vakıf kaydı - bequest/endowment/wakf statement, tevellüd kaydı - birth statement, vefat kaydı - death statement, mukabele/sema’/kıra’ât kaydı - collation statement(s)/elaborate statement(s) olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hatta yazma eserle ilgili yukarıda bahsedilen konularda önemli bilgiler veren kayıtlardan ketebe/ferağ kaydı, diğer kayıtlardan farklı olarak ve “marginal notes” ile hiçbir ilişkisi olmayan ve Yunanca kökenli *colophon* terimi ile ifade edilmektedir²².

¹⁷ Bir yazının kenarına yazılmış, mütalaa ve ifade, hamış, haşiye.

¹⁸ Bir kitabın ibaresini yine o lisanda veya lisan-ı ahirde tafsil ve izah ederek müşkilatını açma.

¹⁹ 1. Bir kitap veya varakanın kenarına yazılan ve içindeki bir kelime veya firkayı (bölüm/kısım) izah ve tafsil (açıklama) eden ibare. 2. Bir metin veya şerhin muğlak yerlerini şerh ve izah eden ve her bahse “kavluhu” tabiri ile girişen kitap.

²⁰ Kitabın kenarına yazılan şerh ve izah ibaresi (Fr. poste-scriptum).

²¹ Bir kitabın açıklaması olarak kenarına veya bir eser olarak yazılan düşünceler/notlar.

²² Bakınız; (a) Kenar notları ile kayıtlar arasındaki farklılık ve buldukları yazma bölümleri için bakınız; Orhan Bilgin. “Yazma”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c.43. İstanbul: TDV, 2013. 370-372 (Kayıt maddeleri). (b) Tefik Rüşü Topuzoğlu. “Hâşiye”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c.16. İstanbul: TDV, 1997. 419-420. (c) Adam Gacek. *The Arabic Manuscript Tradition: A Glossary of Technical Terms and*

7. Sahiplik/Mülkiyet, Emanet Tarihi/Bilgisi ve Eserin Geçmişi: Yazma eserler için eksik kullanılan diğer MARC alanı, 561 Sahiplik/Mülkiyet ve Emanet Tarihi/Bilgisi (Ownership and Custodial History)²³ başlıklı alandır. Bu alan, eserin tarihi geçmişine yönelik bilgiler yani “provenance”; “temellük kaydı - ownership statement”, diğer kayıtlar ve varsa mühür(ler)in yardımıyla oluşturulacak bir “tarihi geçmiş/safahât”ın kurgulanabileceği bilgileri içermelidir. Ancak hatalı ve eksik kullanımlarına rastlanan bazı basılı ve çevrimiçi kataloglarda bu alanda temellük kaydı ve yazma eserin çeşitli sayfalarına farklı amaçlarla basılmış mühürlere ilişkin bilgilerin verilebileceği önerilmiştir. Yukarıda 5 numaralı maddede de değinildiği gibi yazma eserin farklı bölümlerinde yer alan “kayıtlar - statement(s)” 500 Genel Notlar alanında nitelenmelidir. Mühürler de bu kayıtları bütünleyen ve içeriği ile “imza” niteliği taşıyan unsurlar olmaları nedeniyle bütünledikleri kayıtlar ile birlikte söz konusu alanda nitelenmelidirler. Bu kayıtlarda geçen isim ve/veya kurumlardan erişimi kolaylaştırmak amacıyla 700 Ek Girişler - Kişi Adı (Added Entry - Personal Name)²⁴ ve varsa 710 Ek Girişler - Kurum Adı (Added Entry - Corporate Name)²⁵’ndan ek girişler yapılabilir²⁶.

Bibliography. Leiden: Köln: Boston: Brill, 2001. 16, 90, 101, 113, 130; “Marginalia - Margins” için bakınız; **(d)** Adam Gacek, *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers*, Leiden; Boston, Brill, 2009. 79, 114-117, 271, [Transmission of the text bölümü] 337. **(e)** Atilla Çetin. “Derkenâr”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c.9. İstanbul: TDV, 1994. 179. **(f)** Sedat Şensoy. “Ta’likât”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c.39. İstanbul: TDV, 2010. 508-509. **(g)** Mine Esener Özen. *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*. İstanbul: [yayl.y.], 1995. 15, 25, 68-69. **(h)** Derkenâr, şerh, haşiye, hamış ve ta’likât için bakınız; Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2009. (sayfa numaraları metinde geçtiği sıraya göre verilmiştir) 606, 773, 535, 1504, 1029. **(i)** *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat: Eski ve Yeni Harflerle*. Yeniden Düzenlenmiş ve Genişletilmiş 19. Baskı. Haz. Ferit Devellioğlu. İstanbul: Aydın Yayınları, 2002. (sayfa numaraları metinde geçtiği sıraya göre verilmiştir) 176, 991, 338, 322, 1029. **(j)** H. C. Hony. *A Turkish-English Dictionary*. 2nd Edition, Oxford: Oxford University Press, 1957 (sayfa numaraları metinde geçtiği sıraya göre verilmiştir). 79, 334, 137, 133, 344. **(k)** *Yeni Redhouse Lügati İngilizce-Türkçe = Revised Redhouse Dictionary English-Turkish*. Tashihli İlaveli İkinci Basılış = Second Edition with Corrections and Additions, İstanbul: Amerikan Bord Neşriyat Dairesi, 1958. (marginalia, postscript) 643, 801. **(l)** Tevfik Rüştü Topuzoğlu. “Kıra’at ve Sema’ Kaydı”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 25. İstanbul: TDV, 2002. 436-437. **(m)** Hüseyin Yazıcı. “Mukabele Kaydı”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 31. İstanbul: TDV, 2006. 102-103. **(n)** M. Es’ad Coşkun. “Bazı Yazmalarda Görülen Bilmeceli Tarih Kayıtları”. *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* 2. 55 (1975).

²³ Bakınız; <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd561.html>

²⁴ Bakınız; <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd700.html>

²⁵ Bakınız; <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd710.html>

²⁶ Bakınız; **(a)** *561 Ownership and Custodial History Field Definition and Scope* <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd561.html> **(b)** *A Manual for Creating Single-Item Manuscript Records in HOLLIS*. Harvard: Houghton Library of the Harvard College Library. [2007]. 33-34. **(c)** *Anglo-American Cataloguing Rules Second Edition 2002 Revision*, 2002. 4.7B8. **(d)** *Yale University Library Manuscript Cataloging Guidelines* <http://web.library.yale.edu/cataloging/manuscript/5xx#561> **(e)** Gregory A. Pass. *Descriptive Cataloging of Ancient, Medieval, Renaissance, and Early Modern Manuscripts*. Chicago: Bibliographic Standards Committee, Rare Books and Manuscripts Section, Association of College and Research Libraries, American Library Association, 2003. 68. **(f)** Orhan Bilgin. “Temellük-Tehâsüb Kaydı”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c.40. İstanbul: TDV, 2011. 411-412. **(g)** Orhan Bilgin. “Yazma”. *TDV İslam Ansiklopedisi* c.43. İstanbul: TDV, 2013. 373. **(h)** Barbara A. Shailor. *Catalogue*

8. Nüsha ve Versiyon Tanımlama Notu - Nüsha/Kopya, Ortam Özelliği:

Yazma eserlerin nitelenmesinde terminoloji ile bağlantılı olarak kullanılan üst veri standart alanlarında da -çalışmada bahsedilen MARC kastedilmektedir- yanlış çeviri ve yorumlamadan kaynaklanan hatalı ve eksik kullanımlar görülmektedir. Konuyla ilgili olarak MARC'ın "Not" alanlarından²⁷ 562 Kopya ve Versiyon Tanımlama Notu (Copy and Version Identification Note)²⁸ alanında, nitelenen yazma eserin yurt içi ve dışındaki kopyaları/nüshalarına ilişkin bilgilerin verildiği görülmüştür. Bu not alanında geçen "copy" ifadesi yazma eser terminolojisinde "bir eserin/yazmanın diğer nüshaları" olarak kullanılmaktadır. "Version" ise; yazma eserin kâğıt/orijinal ortam dışında yıpranmasını engellemek ve daha fazla kullanıcıya aynı anda hizmet verebilmek için aktarıldığı kâğıtdışı diğer bilgi kayıt ortamlarını ifade etmektedir. Yine bu alanda yanlış çeviri ve yorumdan kaynaklanan yazma eserlerin değil, MARC alanının içeriğine uygun olarak ilgili kütüphanenin dermesindeki kopyalara/nüshalara yönelik sayı bilgisi yerine yazma eserin ilgili kütüphane dışındaki yer numaraları (call number) verilmektedir. 562 alanı, arşiv belgeleri ve/veya el yazısı belgeler ile kitaplardan oluşan bir dermede söz konusu bilgi kaynaklarından birden fazla kopya veya versiyon (farklı bilgi kayıt ortamı-medium) olması halinde bunların kopya/nüsha veya versiyonlarının birbirlerinden ayrılmasını sağlayan bilgileri içermektedir. 562 alanında "version" ve "copy" kelimeleriyle nitelenen eserin kopya sayısı ve kopyanın hangi ortamda (medium) yer aldığı anlatılmaktadır. Söz konusu not alanında esere ilişkin kopya/nüsha sayısı ve bunların nerede bulunduğu bilgileri verilmek istendiğinde kullanılacak alanlar (b), (c) ve (e) alt alanları olacaktır. Ancak bu alt alanların kullanılmasında dikkat edilmesi gereken önemli noktalar vardır. Öncelikle kopya/nüsha bilgisi verilmek istenen

of Medieval and Renaissance Manuscripts in the Beinecke rare Book and Manuscript Library Volume III: Marston Manuscripts. Binghamton, New York: Medieval and Renaissance Texts and Studies, 1992. XXX. **(g)** Adam Gacek, "Ownership Statements and Seals in Arabic Manuscripts", *Manuscripts of the Middle East* 2 (1987): 90-94. **(h)** Adam Gacek. "The Language of Catalogues of Arabic Manuscripts" *MELA Notes* 48 (1989):23-28. **(i)** Margaret Nichols, "Cataloging a Bound Manuscript (LTS Procedure #82)" <https://confluence.cornell.edu/pages/viewpage.action?pageId=323420904> (561 Provenance Bölümü). **(j)** Bibliographic Standards Committee, Rare Books and Manuscripts Section, Association of College and Research Libraries. *Descriptive Cataloguing of Rare Materials (Manuscript)*. American Library Association, 2016. 104. **(k)** Fahri Necati Taş ve Nebi Bozkurt. "Mühür". *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 31. İstanbul: TDV, 2006. 528-530. **(l)** Robert L. Maxwell. *Maxwell's Handbook for AACR2: Explaining and Illustrating the Anglo-American Cataloguing Rules Through the 2003 Update*. Chicago: American Library Association, 2004. 148-149.

²⁷ Bakınız; <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd5xx.html>

²⁸ Bakınız; <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd562.html>

eserin; kütüphanedeki nüshalarının tam olarak belirlenmesi²⁹, Türkiye'deki nüshalarının tam olarak belirlenmesi ve çok iddialı olmakla birlikte dünyadaki nüshalarının belirlenmesi gerekmektedir.

Burada yapılması gereken en doğru ve yeterli yöntem, fazla bilgi verirken yanlış/eksik bilgi verilmemesi gerektiği dikkate alınarak, mümkün olduğunca kütüphane dermesindeki kopyaların/nüshaların -tercihan da sayısal (adet)- bilgilerinin verilmesi olacaktır. Örneğin; Kitabu'l-edvâr fi'l-marifetu'n-negâm ve'l-evtâr adlı eserin Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki çevrimiçi katalog kaydında yurt dışında 10 kopyasının olduğu 562 alanında belirtilmiştir. Ancak eserin 'Abdülkadir ibn Gaybî tarafından istinsâh edilen bir diğer kopyası/nüşhası da Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde UB Or. 1175'de yer almaktadır (UB-Universiteitsbibliotheek/Oriental). Bu nedenle hem Türkiye'deki hem de diğer ülkelerdeki kopyalar/nüşhalar belirlenmedikçe bu alanın kapsamının genişletilmesi yanlış yönlendirmelere neden olabilecektir. Bu alana ilişkin diğer tespit ve görüşümüz de 562 alanında kullanılan bilgilerin basılı katalog çalışmalarında çok az ve belirli sınırlamalar çerçevesinde kullanıldığıdır. Bu çalışmalarda genel bir derme değil, yazma eser dermesinin konu, eser türü, tarihsel dönem ve alt koleksiyon/fon sınırlamaları yapılarak esere ilişkin kopya/nüşha bilgileri verilmiştir. Bu durum yazma eser sayısını azaltarak, daha ayrıntılı yakın bilgi verilmesini sağlamıştır. Kabul edilebilir seviyede yazar ve eser adı otorite dizini oluşturabilen otomasyon programlarında yapılacak söz konusu alana ilişkin nitelemede, kopya sayısının verilmesi yeterli olacaktır³⁰.

²⁹ Örneğin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eser Dermesi'nde İbrahim b. Muhammed el-Halebi'nin *Mülteka'l-Ebhûr* adlı fıkıh kitabından 57, Beyzâvi'nin *Envârü't-tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl* adlı tefsir kitabından 28 nüsha/kopya yer almaktadır.

³⁰ Farklı kopya/nüşha bilgisi için bakınız; **(a)** Jan Schmidt. *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands* Vol.1. Leiden: Leiden University, 2000. 492-496 (OB Or. 1171-1175). Kopya/nüşha bilgisi veren katalog-bibliyografya-ansiklopedi çalışmaları için bakınız; **(b)** *Manisa İl Halk Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları Kataloğu*. Haz. Güler Gönültaş. Manisa: TKD Manisa Şubesi, 1986 (Kütüphanedeki basılmış nüshalara yer verilmiştir). **(c)** *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslam Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi* c. 1-6. Haz. Ali Rıza Karabulut ve Ahmet Turan Karabulut. Kayseri: Mektebe Yayınları, 2006 (Ansiklopedik kaynak olup eserlerin künyelerinin yanı sıra içerik ve nüsha karşılaştırmalarının da verildiği çok ciltli bir çalışmadır). **(d)** *Kayseri Umumi Kütüphanesi Reşit Efendi Kısmı Usul-i Hadis ve Hadis İlmine Ait Arapça El Yazma Eserler Kataloğu*. Haz. Ahmet Okutan. İstanbul: MEB, 1964 (Belirli bir derme/koleksiyon, konu ve dildeki eserleri kapsamakta, öncelikle kütüphanedeki diğer nüshaları, sırasıyla Türkiye'deki, dünyadaki ve kütüphanedeki basılı nüshaları refere etmektedir). **(e)** *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I: Üniversite ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri*. Haz. Ahmet Ateş ve Nihad M., Çetin. Ankara: MEB, 1982 (Belirli bir dil ve derme/koleksiyondaki eserleri kapsamaktadır). **(f)** *Bağdatlı Vehbi Efendi Kütüphanesi'ndeki Önemli Arapça Yazmalar Kataloğu, (Diğer Kütüphanelerdeki Nüshalar Dahil)*. Haz. Nail Bayraktar: İstanbul: [yayl.y.], 1982 (Belirli bir dil, derme/koleksiyondaki "önemli" eserleri kapsamaktadır). **(g)** Metin Yurdagür, *Kayseri Raşit Efendi*

9. Eski Kayıt Numaraları: Yazma ve eski basma eserler için yanlış çeviri ve yorumdan kaynaklanan bir diğer hatalı terim ve niteleme alanı kullanımı da eski yer numarasıdır. Çalışma kapsamında yapılan araştırmalarda bu terim için “old call number” veya “old catalogue number” ifadeleri kullanılmıştır. Bilindiği gibi yazma ve eski basma eserler geleneksel kütüphane kayıt/sınıflama sisteminde öncelikle *mevrûde kaydı* (geliş-giriş kaydı) olarak bilinen bir uygulama ile defterlere kaydedilmektedir. Bu bilgi kitapların kütüphaneye geliş sırasına göre verilen silsile numarasıdır.³¹ Bu numara süreç içerisinde yapılan düzenleme ve değişikliklerle “demirbaş numarası” olarak yeniden tanımlanmıştır. Yazma eserler büyük oranda kapalı raf/depo sistemi ile hizmete sunulduklarından konu sınıflama numarası verilse dahi demirbaş/koleksiyon/derme numaralarına göre yerleştirilmektedir. Eserlerin raflardaki/depolardaki “yeri” de bu numaralar ile belirlenmekte, basılı ve çevrimiçi kataloglarda da temel niteleme alanı olarak kullanılmaktadır. Bu numaralar yazma eser terminolojisinde “eski kayıt/yer numarası” olarak da ifade edilmektedir. “Eski yer/kayıt numarası(ları)”, diğer basılı kitaplar ve bilgi kaynakları için de kullanılmakta ve materyalin bilgi merkezindeki yerini/numarasını ifade etmektedir. Bu nedenle yazma eserlerin geçmişi/tarihi ile ilgili alanın nitelenmesinde yardımcı olabilecek bu bilgi 500(a) Genel Notlar alanında değil, MARC’ın bilgi merkezindeki yeri/numarası -elektronik kayıtlar hariç- ilişkin nitelemelerin yapıldığı 852 Yer (Location)³² alanındaki eski yer/raf numarası 852(d) (Former Shelf Number) alt alanında verilmektedir. Bunun için önerilen terim, “old call number” değil, “former call/shelf number” olmalıdır³³.

Kütüphanesi’ndeki Arapça Akaid ve Kelam Yazmalarının Tanıtım ve Değerlendirmesi. İstanbul: [yayl.y.], 1969 (Tam olarak katalog formatında olmayan belirli bir dil ve derke/koleksiyondaki eserleri kapsayan monograf çalışmasıdır). **(h)** *Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu I.* Haz. Günay Kut. İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1989 (Kütüphanedeki diğer nüshalar bilgisine yer verilmiştir). **(i)** Hüseyin Türkmen. *Türkiye Kütüphaneleri Yazma Eserler Katalogları.* İstanbul: Kitabevi. 2006. **(j)** *Yale University Library Manuscript Cataloging Guidelines.* <http://web.library.yale.edu/cataloging/manuscript/5xx#562>.

³¹ Daha ayrıntılı bilgi ve örnekler için bakınız; *Defter-i Kütübhane-i Es’ad Efendi.* İstanbul: [Mahmud Bey Matbaası]. 1262 [1845-46]; *Defter-i Kütübhane-i Ragıb Paşa.* Dersaadet. 1310 [1892-93]; Fatih Rukancı, Hakan Anameriç ve Kemal Tuzcu. *Yazma Eserlerin Bibliyografik Denetimi.* İstanbul: Hiperlink, 2016. 277-278.

³² Bakınız; <https://www.oclc.org/bibformats/en/8xx/852.html>

³³ Bakınız; **(a)** Richard Sharpe. “Accession, Classification, Location: Shelfmarks in Medieval Libraries”. *Scriptorium* 50 (1996): 279-287. **(b)** Gregory A. Pass. *Descriptive Cataloging of Ancient, Medieval, Renaissance, and early Modern Manuscripts.* Chicago: Bibliographic Standards Committee, Rare Books and Manuscripts Section, 2003. 69. **(c)** *Kütüphanelerde Yazma ve Eski Basma Eserlere İlişkin Çalışma Yönergesi.* 2010. 26 Aralık 2016 tarihinde <http://teftis.kulturizm.gov.tr/TR,14755/kutuphanelerde-yazma-ve-eski-basma-eserlere-iliskin-cal-.html> adresinden erişilmiştir.

Sonuç

Yazma eserlerin (Doğu/İslam yazmaları) kataloglanmasındaki farklı düzeydeki uygulamalar ülkemizde bu konuya ilişkin birlikteliği, standart bir uygulama geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Söz konusu uygulama, dermesinde yazma eser bulunduran her ölçekteki kütüphaneyi ve her tür yaz eseri kapsayacak biçimde oluşturularak kullanımı yaygınlaştırılmalıdır. Yazma eserlerimizin uluslararası bilgi kaynakları paylaşım platformlarında (Europeana, OCLC v.b.) görünür ve erişilebilir kılınması yazma eserlerimizin uluslararası MARC standardında nitelenmesi, ancak bu standarda ilişkin nitelendirme alanlarının doğru kullanımıyla mümkündür. Yazma eserlerimize ilişkin MARC alanlarına uyumlu (doğru uyarlanmış) ve AAKK2 ye uygun, nizami katalog kayıtlarından söz etmek istiyorsak; yazma eser terminolojisinin bu çalışmada açıklanan örneklerde ve önerilerde olduğu gibi doğru uyarlanması kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkar. Bu konuda çalışacak, rehberlik edecek araştırmacı ve uygulamacıların Doğu/İslam yazmalarının özelliklerini ve kendine özgü terminolojisini bunun yanı sıra MARC alanlarından hangilerinin bu tür kaynaklar için kullanılabileceğini oldukça iyi bilmeleri ve uyarlamaları doğru biçimde gerçekleştirmeleri gerekir. Bu çoğu zaman bilgi ve belge yöneticilerinin denetiminde ve/veya işbirliği içinde yürütülmesi gereken özenli bir çalışma olmalıdır.

KAYNAKÇA

- 561 Ownership and Custodial History Field Definition and Scope*. 2016. Web. 20 Aralık 2016.
- A Manual for Creating Single-Item Manuscript Records in HOLLIS*. Harvard: Houghton Library of the Harvard College Library. [2007].
- Anameriç, Hakan. "Yazma Eserlerin Kataloglanmasında MARC Standardı ve 500 Genel Notlar Alanı ve Bileşenlerinin Kullanımı." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 55.2 (2015): 27-58.
- Anglo-American Cataloguing Rules Second Edition 2002 Revision*. A Committee for Revision of AACR, [y.y.]: 2002.
- Bağdatlı Vehbi Efendi Kütüphanesi'ndeki Önemli Arapça Yazmalar Kataloğu, (Diğer Kütüphanelerdeki Nüshalar Dâhil)*. Haz. Nail Bayraktar. İstanbul: [yayl.y.], 1982.
- Bilgin, Orhan. "Ferâğ Kaydı." *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.12. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995. 351-356.

- . "Temellük-Tehâsüb Kaydı." *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.40. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011. 411-412.
- . "Yazma." *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013. 370-372.
- Bozkurt, Nebi. "Nakkaş." *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006. 326-328.
- Coşkun, M. Es'ad. "Bazı Yazmalarda Görülen Bilmeceli Tarih Kayıtları." *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* 2 (1975): 55-65.
- Çetin, Atilla. "Derkenâr." *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994. 179.
- Çetin, Nihad M. "Aklâm-ı Sitte." *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989. 276-280.
- Derman, M. Uğur. "Hat." *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997. 427-438.
- . "Hattat." *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997. 493-499.
- Deroche, François. *Islamic Codicology: An Introduction to the Study of Manuscript in Arabic Script*. London: Al Furqan Islamic Heritage Foundation, 2005.
- Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslam Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*. c. 1-6. Haz. Ali Rıza Karabulut ve Ahmet Turan Karabulut. Kayseri: Mektebe Yayınları, 2006.
- Gacek, Adam. *Arabic Manuscripts A Vademecum for Readers*. Leiden; Boston: Brill, 2009.
- . "Ownership Statements and Seals in Arabic Manuscripts". *Manuscripts of the Middle East* 2 (1987): 88-95.
- . *The Arabic Manuscript Tradition: A Glossary of Technical Terms and Bibliography*. Leiden; Köln; Boston: Brill, 2001.
- . "The Language of Catalogues of Arabic Manuscripts." *MELA Notes* 48 (1989): 21-29.
- [Gelibolulu Mustafa] Âli. *Menakıb-ı Hünerverân: Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*. Der. Müjgan Cunbur. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1982.

- Guidelines for the Use of Field 856*. 2016. Web. 25 Aralık 2016.
- IASA Cataloguing Rules*. 2016. Web. 2 Aralık 2016.
- ISBD (A): International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian)*. Web. 10 Aralık 2016.
- ISBD International Standard Bibliographic Description Consolidated Edition*. [yayl.y.]: [y.y.], 2011.
- İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I: Üniversite ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri*. Haz. Ahmet Ateş ve Nihad M. Çetin. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1982.
- Kayseri Umumi Kütüphanesi Reşit Efendi Kısmı Usul-i Hadis ve Hadis İlmine Ait Arapça El Yazma Eserler Kataloğu*. Haz. Ahmet Okutan. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.
- Kütüphanelerde Yazma ve Eski Basma Eserlere İlişkin Çalışma Yönergesi*. 2010. Web. 26 Aralık 2016.
- Manisa İl Halk Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları Kataloğu*. Haz. Güler Gönültaş. Manisa: Türk Kütüphaneciler Derneği Manisa Şubesi, 1986.
- Mollaibrahimoğlu, Süleyman. *Yazma Eserler Terminolojisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Nichols, Margaret. "Cataloging a Bound Manuscript (LTS Procedure #82)." 2016. Web. 25 Aralık 2016.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Web. 22 Şubat 2017.
- Özen, Mine Esener. *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*. İstanbul: [yayl.y.], 1995.
- Pass, Gregory A. *Descriptive Cataloging of Ancient, Medieval, Renaissance, and Early Modern Manuscripts*. Chicago: Bibliographic Standards Committee, Rare Books and Manuscripts Section, Association of College and Research Libraries, American Library Association, 2003.
- Rukancı, Fatih, Hakan Anameriç ve Kemal Tuzcu. *Yazma Eserlerin Bibliyografik Denetimi*. Ankara: Hiperlink, 2016.
- Schmidt, Jan. *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands vol. 1-3*. Leiden: Leiden University Library, 2000.

- Shailor, Barbara A. *Catalogue of Medieval and Reaissance Manuscripts in the Beinecke Rare Book and Manuscript Library Volume III: Marston Manuscripts*. Binghampton, New York: Medieval and Renaissance Texts and Studies, 1992.
- Sharpe, Richard. "Accession, Classification, Location: Shelfmarks in Medieval Libraries." *Scriptorium* 50 (1996): 279-287.
- Souahah, Mohammed Ourabah, and Mohamed Hassoun. "Which Metadata for Ancient Arabic Manuscripts Cataloguing?" In *Proceedings of International Conference on Dublin Core and Metadada Applications DC-2011* (137-146). Eds. Thomas Baker, Diane I. Hillmann, and Antoine Isaac. Hague: Dublin Core Metadata Initiative, 2001.
- Swietochowski, M. L. "Drawing." *Encyclopaedia Iranica* VII/5. 537-547. Web.6 Ocak 2016
- Şensoy, Sedat. "Ta'likât." *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.39. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010. 508-509.
- Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu I*. Haz. Günay Kut. İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1989.
- Topuzoğlu, Tefvik Rüştü. "Hâşiye." *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997. 419-420.
- . "Kıra'ât ve Sema' Kaydı." *TDV İslam Ansiklopedisi*. c. 25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002. 436-437.
- Türkmen, Hüseyin. *Türkiye Kütüphaneleri Yazma Eserler Katalogları*. İstanbul: Kitabevi, 2006.
- Witkam, Jan Just. "Cataloguing Islamic Manuscripts." *Al Furqan Cataloguing Course*. İstanbul, 1994. (Metin ayrı basımdır).
- Yale University Library Manuscript Cataloging Guidelines*. Web. 27 Aralık 2016.
- Yazma Kitaplar*. 2016. Web. 12 Aralık 2016.
- Yazma ve Eski Basma Kitapların Tasnif ve Fişleme Kılavuzu ve İslam Dini İlimleri Tasnif Cetveli*. Haz. Aziz Berker ve İsmet Parmaksızoğlu. İstanbul: [Maarif Vekâleti], 1958.
- Yurdagür, Metin. *Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki Arapça Akaid ve Kelam Yazmalarının Tanıtım ve Değerlendirmesi*. İstanbul: [yayl.y.], 1969.